

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště oponenta,
instituce**

PhDr. Martin Jelínek, Ph.D.

*Psychometrické aspekty psychologické diagnostiky:
Komentovaný soubor studií*

prof. PhDr. Tomáš Urbánek, Ph.D.

Psychologický ústav AV ČR, v. v. i.

Habilitační práce PhDr. Martina Jelínka, Ph.D., vytištěná na 146 stranách, je souborem devíti empirických studií publikovaných v recenzovaných časopisech, na nichž se autor podílel. Čtyři z těchto studií jsou v češtině, pět jich je v angličtině. Tematicky se věnují dvěma oblastem – pět z nich testování osobnostních charakteristik a čtyři testování kognitivních schopností. V těchto, ale i řadě dalších oblastí psychologie se uplatňuje disciplína přesahující psychologii, nazývaná psychometrika, psychometrie nebo obecněji teorie testů, na níž se specializuje dr. Jelínek, bez jehož příspěvní by uvedené studie převážně nemohly vzniknout.

Prvních pět studií, jejichž témata jsou osobnostní charakteristiky, se z psychometrického hlediska zaměřují na různé technické aspekty vývoje testových metod. První z nich zkoumá psychometrické charakteristiky české verze dotazníku NEO-PI-3, vydaného filiálkou německého nakladatelství Hogrefe – Testcentrum. NEO-PI-3 je dotazník skládající se z 240 položek, které mají zjišťovat pět osobnostních charakteristik z tzv. modelu Big Five, jehož struktura byla ověřena v několika desítkách jazykových variant. Protože testování osobnostních charakteristik je neoddelitelné od jazyka, do něhož je nutné původně americkou verzi dotazníku převést, platnost struktury v češtině není triviální otázkou a je nutné ji ověřit statistickou analýzou dat od českých respondentů. **V souvislosti s touto konkrétní studií mě napadá otázka (protože jsem se sám před lety nástroji testové konceptualizace modelu Big Five zabýval), co si dr. Jelínek myslí o vzájemných vztazích jednotlivých faktorů.**

I druhá studie je věnována testovým metodám teoreticky vycházejícím z modelu Big Five. Komerční metoda jako je např. výše zmíněný NEO-PI-3 je zpravidla chráněna komerční licenční smlouvou, takže výzkumníci, kteří by ji chtěli použít, se mohou ocitnout v situaci, kdy jsou nuceni administrace metody kupovat, a to dokonce i tehdy, když se sami podíleli na

vytváření její české adaptace. Kromě toho představuje 240 položek značnou zátěž pro respondenta, což nemusí působit problém, pokud je metoda použita např. jako součást konkurzního řízení, ale dobrovolného účastníka kvantitativního výzkumu může taková délka odradit. Vytváření nekomerčních zkrácených metod, jakými jsou BFI-44 a BFI-10, je tedy nutností. Oceňuji opravdu impozantní rozsah výběrového souboru v této studii. **Osobně považuji zkrácení takto zaměřených metod až na „délku“ 10 položek za příliš extrémní a zajímal by mě názor autora, kde podle jeho názoru leží hranice přijatelného kompromisu mezi zkrácením metody a její informativností.**

Z dalších tří studií týkajících se testování osobnostních charakteristik oceňuji nejvíce třetí a čtvrtou (jakkoli pátá studie je součástí poměrně atraktivního výzkumného proudu na pomezí psychologie osobnosti a sociální psychologie), protože se věnují v českých poměrech stále ještě novým přístupům vycházejícím z pokročilejších psychometrických modelů. Jak přístup adaptivního testování, tak hledání s modelem testu nekonsistentních vzorců odpovídání jsou směry, které jsou zajímavé z hlediska jak dalšího rozvoje teorie testů, tak jejich praktických aplikací. Propojení těchto oblastí s počítačovými a mobilními aplikacemi se mi jeví jako obzvláště atraktivní směr vývoje psychologické diagnostiky.

Další skupina čtyř studií zabývajících se testováním kognitivních schopností přináší nejprve velmi dobrou a didakticky přínosnou ukázkou vývoje nového testu založeného na aktuálním stavu poznání schopnosti prostorové představivosti, ve které je v řadě analýz ověřována nejprve jeho strukturní validita a reliabilita, a posléze také ekvivalence výsledků získaných na základě papírové a počítačové verze. Na tuto studii myšlenkově navazuje a dále ji rozvíjí další, ve které se autor s kolegy snaží o vytvoření inovativních počítačových položek, které by umožňovaly prostorovou představivost testovat dynamicky, interaktivně. K tomu účelu vyvinuli „Hook test“, ve kterém položky obsahují úkoly vyžadující po respondentech odhad úhlů, pod jakými visí prezentované předměty, a „CityRide test“ používající k prezentaci úkolů videosekvence zaznamenávající průjezd reálným městem. Také u tohoto testu je ověřována validita za pomoci dalších testů, což je ve shodě s obvyklou praxí vývoje nových metod, vzhledem k nesporné ekologické validitě jeho položek ale považuji použití počítače k prezentaci zmíněných typů úkolů za hlavní inovativní přínos této studie. Zkoumání validity (a současně prostorové představivosti samotné) je věnována i předposlední studie tvořící předloženou habilitační práci. U položek, které mají zjišťovat prostorovou představivost, a přitom jsou prezentovány tištěnou formou, vyvstává oprávněná otázka, zda jsou řešeny analogově (což by zjednodušeně řečeno

odpovídalo „pravé“ prostorové představivosti“) nebo verbálně analyticky (což by vzhledem k prostorové představivosti mohlo představovat spíše svého druhu kompenzační strategii). Tuto otázku autoři studie (s dr. Jelínkem jako prvním autorem) řeší s využitím dat ze subtestu Prostorová představivost Testu studijních předpokladů využívaných v přijímacím řízení na MU a pokročilé multivariační statistické analýzy latentních tříd, jejíž výsledky naznačují, že část respondentů skutečně může při odpovídání na položky tohoto subtestu více využívat verbálně-analytické než analogové způsoby řešení. **Diskuse této studie mě vede k otázce, jaké konkrétní postupy by chtěl autor práce uplatnit, aby byl schopen odlišit tyto způsoby odpovídání.**

Poslední studie ilustruje, že psychometrický pohled na měřicí nástroj lze použít i u tak tradičního psychologického experimentálního přístroje, jakým je tachistoskop. K této studii nemám žádné otázky, jde o standardní metodologicky zaměřený experiment, který přináší přesvědčivé a srozumitelné výsledky.

U většiny studií (především těch, kde je akcentován metodologický aspekt) oceňuji empirickou poctivost a otevřenost, s jakou jsou uváděny i výsledky, které jsou nejednoznačné nebo v rozporu s očekáváním. Domnívám se, že je škoda, že nejsou zpracovány ucelenějším způsobem a doporučoval bych, aby kolega zvážil napsání učebního textu, ve kterém by shrnul zkušenosti z podobných prací.

Závěr

Habilitační práce PhDr. Martina Jelínka, Ph.D. s názvem Psychometrické aspekty psychologické diagnostiky: Komentovaný soubor studií *splňuje* požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Psychologie.

V Brně dne 28. 12. 2020

.....
podpis